

OPONENTSKÝ POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE

Názov práce: *Smrť a existenciálne zneistenie v literatúre pre deti a mládež. Výzva pre prekladateľov*
Autor práce: PaedDr. Martina Petříková, PhD.
Oponent: doc. PaedDr. Anton Lauček, PhD
Odbor HIK: prekladateľstvo a tlmočníctvo

Text posudku

Dr. Martina Petříková vo svojej habilitačnej práci reflektuje tému smrti, ktorá je pri prezentácii a interpretácii literatúry pre deti a mládež často tabuizovaná, prípadne sa spomína iba okrajovo a sporadicky. Tému smrti sa venovala aj v jednej zo svojich predchádzajúcich publikácií *Metamorfózy rozprávky o smrti* (Bratislava: ARThur, 2019). V menovanej publikácii autorka vychádza z názoru, že v súčasnom chápaní kultúry a kultúrnosti je vytesňovanie spomínanej témy nepatričné. Umelecky prezentovaná vracia deti do života v jeho celostnom chápaní, a preto sa jej treba venovať. V predloženej práci *Smrť a existenciálne zneistenie v literatúre pre deti a mládež* tému smrti v detskej literatúre podrobuje skúmaniu z ďalších aspektov, pričom si dáva za cieľ „poukázať na diskrepanciu medzi modernou slovenskou a svetovou literatúrou v tejto oblasti, čo vyúsťuje do výzvy pre prekladateľov cudzojazyčnej literatúry“. V slovenskej literárnej tradícii sa s motívom smrti stretávame už v rámci ľudovej slovesnosti – ide napríklad o trojicu Dobšinského ľudových rozprávok (*Chorý kráľ*; *Smrť kmotra a zázračný lekár*; *Tetka smrť*), v ktorých možno konštatovať smrť ako darcu a nositeľa konečnej spravodlivosti. Autorka sa zmieňuje aj o iných prameňoch, a to v období od literatúry národného obrodnenia až po obdobie pomatičné. V dielach určených deťom a mládeži identifikuje tému smrti – treba pripomenúť, že v prameňoch pochádzajúcich zo spomenutého obdobia je táto téma spracovaná a nasmerovaná najčastejšie mechanicky a prvoplánovo tak, aby priniesla prospech formovaniu hlavne mravného profilu dieťaťa.

Naša literárna tradícia, reprezentovaná ľudovou slovesnosťou a „predumeleckou literatúrou“ z obdobia rokov 1778 – 1918 je, čo sa týka „narábania“ s témou smrti, už prekonaná. Podľa autorky vzniká nutnosť „riešiť existenciálne krízy mladšieho recipienta aj prostredníctvom literatúry“, pričom má na mysli potrebu modernej literatúry pre deti a mládež reagujúcej na postavenie a prežívanie detského percipienta v súčasnej spoločnosti, v ktorej sa technika obyčajne nedáva do služieb dobra a krásy, nehumanizuje, ale naopak, odľudšťuje. Ide o spoločnosť, v ktorej zabúdame, že na začiatku bolo slovo, a nie klik. Obetami sú často tí najmenší, najzraniteľnejší. V súčasnej slovenskej literatúre pre deti sa téma smrti vyskytuje veľmi zriedka, hoci autori môžu k jej tlmočeniu čerpať inšpiráciu aj z ľudovej slovesnosti. Tam sa v priebehu odvíjania deja

rozprávok postupne mení z činiteľa s mysticko-alegorickým rozmerom rozsievajúceho strach na subjekt pozitívne akcentovaný. Čiže na subjekt s esteticky a eticky únosným konaním pomáhajúci dieťaťu „konfrontovať sa“ s realitou života, ku ktorému patrí aj umieranie.

Riešenie vidí Petříková v prekladovej literatúre akceptujúcej hľadisko primeranosti veku, a tak detskému čitateľovi uľahčujúcej „naplňať jeho potreby, hľadať riešenia krízových situácií, konfrontovať sa s témou smrti, budovať vedomie smrteľnosti“. Autorka v širokom zábere predstavuje diela pre deti a mládež spracovávajúce spomínanú tému citlivo, aj s pomocou symbolov a výtvarných vyjadrovacích prostriedkov. Vybrané knihy charakterizuje filozofický rozmer, s jeho pomocou dieťa lepšie chápe podstatu hranice medzi životom a smrťou. Autorkou prezentované diela akceptujú jeho vnímanie cez fantazijné osvojovanie skutočnosti. Dieťa by tak malo chápať umelecky spracovanú tematiku umierania ako prirodzenú súčasť ľudského života. Ide o literatúru, ktorá sa, a to súhlasíme s Martinou Petříkovou, podieľa na integrácii dieťaťa do sociálneho prostredia, na vývine jeho osobnosti, ponúka pozitívne vzory, pomocou nej dieťa naplňa svoje potreby a ktorá „umeleckým spôsobom vypovedá o filozofickom probléme hraníc medzi životom a smrťou“. Preto je nutné akcentovať jej potrebu a zároveň konštatovať jej výsostnú aktuálnosť.

Knihy zahraničných autorov, ktorým sa Petříková vo svojej habilitačnej práci venuje, sú na Slovensku málo známe, alebo skôr neznáme. Dokážu osloviť práve súčasného mladého čitateľa, „ohrozovaného“ technickými vymoženosťami, lákajúcimi k ignorovaniu čítania kvalitnej literatúry. Ohrozuje ho nevšímavosť okolia, preťaženosť učiteľov (viacerí, pôsobiaci na ZDŠ sa sťažujú, že polovica ich triedy sú vlastne psychiatrické prípady, závislé na počítačových hrách) a častá ľahostajnosť rodičov. Je ľahko zraniteľný a vyslovene „valcovaný“ mediálnym brakom, v ktorom dominujú kreslené rozprávky hlavne zahraničnej produkcie. V nich hlavný hrdina zničí protivníka tým, že ho mláti (najčastejšie po hlave), prípadne nechá vybuchnúť – čiže ho zabije. Takto prezentovanú tému smrti si dieťa potom často odnáša aj do života. Slovenská literatúra pre deti a mládež ponúka dieťaťu len málo príležitostí, aby si osvojilo zmenu funkcie „činiteľa“ a „hodnot“, s akými postava Smrti do čítania detí a mládeže prichádza. Predloženú prácu môžeme chápať aj ako výzvu, ako tlmočenie alternatívnej ponuky, ktorej cieľom je nasmerovať prekladateľov, pedagógov a rodičov k sprístupneniu zahraničnej literatúry zaoberajúcej sa spomínanou problematikou detskému čitateľovi na Slovensku. V mene tohto cieľa interpretované diela svoju úlohu plnia.

Z metodologického hľadiska sa v habilitačnej práci dostali do popredia vhodne použité metódy a nástroje. Ide hlavne o metódu analýzy nielen obsahovej a tematickej, ale zároveň skúmajúcej a interpretujúcej filozoficko-humanistické posolstvo, ktoré jednotlivé diela prinášajú.

Petríková vychádza z relevantných koncepcií a prístupov k metóde analýzy, pričom využíva aj prvky psychológie, typológie, klasifikácie a komparácie.

Typológia, ktorú autorka vo svojej habilitačnej práci načrtla a v rámci nej predstavuje jednotlivé diela „zohľadňujúce text aj obraz“, zahŕňa päť kategórií.

Diela, zahrnuté do jednotlivých kategórií, disponujú spoločnou témou smrti a filozofickým podtextom zreteľne alebo menej zreteľne identifikovateľným. Petríková dôkladne pracuje s každým zaradeným textom a s jeho výtvarnou zložkou, pričom rozkrýva autorove zámery, postupy a posolstvá. Odhaľuje aj možnosti chápania a dotvárania diela práve detským čitateľom narábajúcim nemerateľnou mierou fantázie. Takto môže práve detský čitateľ, na rozdiel od dospelého, dôjsť k nečakaným a prekvapujúcim interpretačným záverom a pochopeniu. Autorkou dôkladne vybranými a prezentovanými dielami ho môžeme vyprovokovať k premýšľaniu a k spoznávaniu toho, čo mu bezprostredné okolie, škola a rodina často neposkytuje: „pomáhať napĺňať jeho potreby, hľadať riešenia krízových situácií, konfrontovať sa s témou smrti, budovať vedomie smrteľnosti“. Práca ponúka široký výber spisovateľov zo svetovej literatúry z českej, talianskej, severskej literatúry, z anglickej jazykovej oblasti atď. S mnohými sa naši prekladatelia detskej literatúry nestretli, alebo ich nik neupozornil na osobitosť a potrebu prekladu textov zaoberajúcich sa témou smrti, problémom straty najbližších. Petríková spomínané diela nielen sumarizuje, prezentuje, ale aj interpretuje, typologicky zaraďuje. Ide o nové poznatky, vedecky zdôvodnené. Jej pohľad na citlivú problematiku môžeme nazvať aj „novou odvahou“ v slovenskej literárnej vede zaoberajúcej sa literatúrou pre detského percipienta. Zároveň je výzvou pre slovenských prekladateľov, aby po predstavených dielach siahli a vhodne pretlmočili psychologicky a filozoficky náročnú tematiku.

Otázky:

1. S ktorými interpretovanými dielami by bolo v rámci predstavenej typológie najvhodnejšie narábať v súčasnom období pandémie, kedy je celá spoločnosť denne konfrontovaná so smrteľnosťou?
2. V čom spočíva zmena „funkcie“ a „hodnot“ s akými postavami Smrti prichádza do súčasného čítania detí a mládeže?

Záverečné hodnotenie

Habilitačnú prácu *Smrt' a existenciálne zneistenie v literatúre pre deti a mládež. Výzva pre prekladateľov* autorky PaedDr. Martiny Petríkovej, PhD. **odporúčam** prijať na obhajobu a po úspešnej obhajobe a habilitačnej prednáške **odporúčam** udeliť vedecko-pedagogický titul docent v odbore habilitačného konania a inauguračného konania **prekladateľstvo a tlmočníctvo**.

V Žiline 1. 3. 2022

Doc. PaedDr. Anton Lauček, PhD.
FHV Žilinská univerzita